

ÖĞRENİLEN, EZBERLENEN SURE VE AYETLERİ UNUTMAK

Dr. Ahmet MADAZLI

Öğrenilen, ezberlenen Kur'an metnini tekrar etmek ve unutmamak lazımdır. Bu âdâbtandır. Dinimizde Kur'an-ı Kerimin ezberlenmesi, ne kadar teşvik edilmişse, ezberlenen Kur'an metninin unutulması da o derece yerilmiş ve yasak edilmiştir.

Bu hususta bir çok hadis-i şerif mevcut bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz :

Hız. Aişe (ö. 58/678) şöyle diyor : «Bir kerre Nebi (S.A.V.) mes-cid'de bir kişinin Kur'ân okuduğunu işitti de :

«Allah (c.c.) şu adama rahmet etsin. Bana şu unuttuğum âyeti hatırlattı» buyurdu (1).

Diğer rivayette de «düşürdüğüm» (2) başka bir rivayette de «unutturduğum» (3) şeklinde vârid olmuştur.

Unutturulmuş olduğum sözü, düşürmüş olduğum sözünü tefsir etmektedir. Hz. Peygamber kasdî değil de, elimde olmayan sebeplerle unuttuğum âyeti o bana hatırlattı demek istemiştir (4).

Yukardaki hadislerden anlaşıldığına göre «şu şu» âyeti unuttum demek mekruhtur. «Unutturduğum» veyâ «düşürdüğüm» demek daha uygundur (5).

1. el-Buharî, Muhammed b. İsmail : el-Cami'us-Sahih (Sahihu'l-Buharî), İst. 1315; VII, 153, el-Müslim, İbn Hacer el-Kuşeyrî en-Neysabürî : Sahih'ul-Müslim, Mısır, 1374-1375/1955-1956. nşr. Muhammed Fuad Abdullah I, 543.
2. Sahihu'l-Buharî, VI, 110, VII, 153.
3. Sahihu'l-Müslim, I, 543.
4. İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî : Fethu'l-Barî bi Şerhi Sahihi Buharî, Mısır, 1378/1959, X, 462.
5. en-Nevevî, Ebû Zekerriyya Yahya b. Şerefüddin eş-Şafii ed-Dimeskî : et-Tibyân fi Adabı Hameleti'l-Kur'an, s. 101, (Daru'l-Fikr) trs. en-Nevevî : Kitabu'l-Ezkâr, s. 138, Beyrut, 1971; es-Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr : el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an, I, 314, Mısır, 1387/1967.

Tabiûn ileri gelenlerinden Ebu Abdurrahman es-Sülemî (ö. 73/693) böyle söylenmesine karşı çıkmış ve «Şu şu âyetleri düşürdüm deme. Gaflet ettim de...» demiş ise de, bu söz hadis-i şerifin ifadesine tezad teşkil etmektedir. Binaenaleyh hadis-i şerifin ifadesi esastır. Düşürdüğüm» demek de câizdir. Bu ifadenin kerahet yönü yoktur (6).

Yukardaki haberden Hz. Peygamberin bazan âyetleri bir - iki an unutup sonra hemen (fevrî olarak) hatırladığı anlaşılıyor (7). Hz. Peygamberin bazı âyetleri unutması iki ana noktada mütalaa edilebilir :

Birincisi : Hz. Peygamberin unutmış olduğu âyeti hemen hatırlaması. Zaten bu, insan tabiatında da mevcuttur. Buna Hz. Peygamber «SEHV» hakkındaki hadisi buna delil teşkil etmektedir (8). Peygamberimiz namazda yanıldığını şöyle ifade buyurmuştur. «Ben ancak sizin gibi bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum» (9).

Unutma müstesnâ, bütün peygamberlerin namazda yanılmaları câizdir. Çünkü unutma gaflet ve âfettir. Yanılma ise kalbin meşgûliyetinden dolayı meydana gelen bir olaydır. Resulullah (S.A.V.) namazlarında yanılır ve fakat büsbütün gaflet etmezdi. O'nun namazdaki harekâtı ancak namazdaki rükû, sücûd gibi şeylerle meşgûliyeti idi (10).

Rasulullah (S.A.V.) namazda yanılınca ashabdan biri ya Rasulallah ! «Unuttun mu yoksa namaz kasr mı olundu ?» diye sormuş, o da :

«Unutmadım (kasden terk etmedim) namaz da kasr edilmedi» diye cevap vermiştir (11).

Bu hadisten Hz. Peygamberin namazda kasdı olarak yanılmadığı, ancak namazı ikmâlde sehiv ettiği anlaşılıyor. Demek ki Hz.

6. et-Tibyan, s. 102.
7. el-Aynî, Bedrüddin Mahmud b. Ahmed : Umdatü'l-Karî bi Şerhi'l-Buharî, IX, 340, İst. 1303.
8. Fethu'l-Barî, X, 463.
9. Sahihu'l-Müslim, I, 402.
10. el-Hafacî, Ahmed Şihabüddin : Min-Nesimi'r-Riyad fi Şerhi Şifa'il-Kadı İyaz, IV, 118, Beyrut, 1327.
11. Sahihu'l-Buharî, I, 123; Sahihu'l-Müslim, I, 403.

Peygamberin namazdaki yanılma hâdisesi ashâbına namâzın nasıl kılınacağını öğrettikten sonra vukû bulmuştur (12). O halde peygamberimiz ahkâm ve ümmetin irşâdına dâir husûsları tebliğ ederken aslâ hatâ yapmamıştır.

İkincisi : Cenab-ı Hak bâzı âyetleri NESH etmeyi murâd edince ilahî bir tasarrufla tilâvetini Hz. Peygamberin gönlü (kalbi) nden silmiştir (13). Nitekim Cenâb-ı Hak bu hususa işâret etmek üzere şöyle buyurmuştur : «Bundan böyle sana Kur'an okutacağız da unutmuyacaksınız. Yalnız Alah (c.c.)'in dilediği müstesnâ» (14). Bu, Cenâb-ı Hakkın Rasûlüne inzal etmiş olduğu vahyi muhafaza edeceğine ve hiç bir sûrette onu unutturmayacağına dâir bir müjdedir. Ancak Cenabı Hakkın nesh etmiş olduğu şeyler müstesna ki, nesh suretiyle o, hükmünü ve tilâvetini ref'etmek sûretiyle Hz. Peygamberin hafızasından onları gidermiştir (15).

Birinci kısım; yâni Hz. Peygamberin bir - iki ân bâzı âyetlerin tilâvetini hatırlamaması. Bu, «Şüphe yok ki O Kur'an-ı biz indirdik. ve O'nu biz elbette muhafaza edeceğiz» (16). Âyetinin ifâde ve hükmüne göre teminât altına almıştır. (Binaenaleyh Hz. Peygamberin bazı âyetlerin tilâvetini bir - iki anlık hatırlayamaması bunu teyid etmektedir).

İkinci kısım yâni; nesh mes'elesi ise; «Biz herhangi bir âyetin hükmünü kısmen veyâ tamâmen nesh eder veyâ unutturursak...» (17) âyeti ile ilgilidir. Görülüyor ki bu unutma Hz. Peygamberin kendi ihtiyârı ile olmamış, ilahî bir tasarruf ile cereyân etmiştir (18).

«NESH» unutmamanın bir nev'idir ve unutma yollarından birisidir. Nesh edilmek sûretiyle âyetler, sâhibe ve sadırlardan silinir.

Bu âyette geçen «unutmak» dan murâd; müstekarran yâni hatırlamamak üzere tamâmen unutmaktır. Binâenaleyh müstekar olmamak şartıyla bir hikmete mebnî bir iki anlık vâki olan

12. Min-Nesimi'r-Riyad, IV, 125.

13. Fethu'l-Bari, X, 463.

14. el-A'la Suresi : 6-7.

15. Kastallani, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr : İrşâdü's-Sari li-Şerhi Sahihî'l-Buharî, Mısır, 1305. VII, 467.

16. Hicr Suresi : 9.

17. Bakara Suresi : 106.

18. Fethu'l-Bari, X, 463.

cüz'î unutmada buna aykırı olmaz. Nâdiren de olsa az bir zamanda vukû bulan unutmada câizdir (19).

Bir şeyi devamlı unutmamak da, peygamberimizin mücizelerinden birisidir (20).

Ayetteki unutmada nesh manâsına alınırsa kırâatın neshi, «terk» manasına alınırsa mücebi ile amel edilecek âyetin hükmünün neshi murâd edilmiş olur ki, netice i'tibâriyle her ikisinin mânâsı aynıdır (21).

Cumhuru ülema Hz. Peygamberin unutmamasının tebliğ ile ilgili olmayan şeylerde, (fiillerde) vâki olduğuna kâil olmuşlardır. Fakat tebliğ ve ta'lim ile ilgili hususlarda unutup unutmayaçağı hakkında ihtilaf etmişlerdir.

Peygamberimizin Kur'an'dan bazı âyetleri unutabileceğine cevaz verenler : «Peygamber de unutulabilir. Fakat düşünür hatırlar veya hatırlatılır» demişlerdir. Fakat hemen hatırlama ta'lim ve tebliğ şartlarından mıdır ? Yoksa peygamberin vefâtından önce alet - terâhî sahih olur mu, olmaz mı ? hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hz. Peygamberin namazda yanıldığını nazar-i i'tibâre alanlar, peygamberin tebliğ etmiş olduğu şeylerde de —insan olması i'tibâriyle— geçici olarak bazı şeyleri unutabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Uslucülerden, sofiyyeden ve bunların görüşünü benimseyenlerden bir gurup, bu fikre karşı çıkmış ve «Hz. Peygamberin hiç bir hususta yanılmadığını, bunun sünnet olsun diye şeklen vaki olduğunu» söylemişlerdir (22).

İbn Hacer (ö. 852/1448) bu husûsu şöyle izâh etmektedir : «mutlak olarak bu hadiste Rasûlullâh (S.A.V.)'in ahkâm tebliği ile ilgili olmayan şeylerde unutmamasının câiz olduğuna dâir delil olduğu gibi, ahkâm tebliği ile ilgili olan şeyler hakkında unutmaya olabileceğine dâir de delil vardır. Ancak ahkâm ile ilgili şeylerde unutmada için iki şart vardır :

19. el-Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari : el-Cami' fi Ahkami'l-Kur'an, XX, 19; Bursalı, İsmail Hakkı : Rûhu'l-Beyan, IV, 631, İstanbul trs.
20. Yazır, Muhammed Hamdi (Elmalılı) : Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir, VII, 5760, İstanbul, 1935-1938.
21. el-Cami li Ahkami'l-Kur'an, XX, 19.
22. en-Nevevî, Ebu Zekerriyya Yahya b. Şerefuddin : Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî, VI, 76-77, Mısır, 1349.

1. Unutma tebliğinden önce olmamalı, sonra olmalıdır.

2. Unuttuğu şeyi hatırlama bizzat Hz. Peygamber'den veyâ başkası tarafından gerçekleştirilmelidir. Ve devâm etmemelidir.

Unutulan şeyi hatırlama husûsunda fevr şart mıdır ? husûsunda da iki şart vardır :

1. Fevr, yâni unutilan şeyi hemen hatırlamak tebliğinden sonra olmalı. Tebliğinden önce tebliğ edilecek şeyin unutulması aslâ câiz değildir, risâlet vazifesine aykırıdır.

2. Risalet vazifesi hususunda Hz. Peygamberde unutmak vâki olmamalıdır. Eğer vâki olmuşsa sünnet olsun diye vâki olmuştur. Yukarıda da söylendiği gibi bunu, usulcülerden ve Sofiyyeden bazıları «Hz. Peygamberde unutma vâki olmamıştır. Peygamber hatası ile bırakıldığı zaman onda bir mefsedet değil, bir fayda hasıl olur ki, o da ilahî hükümleri insanlara bildirmektir. Bu ancak sünnet olsun diye şeklen vukû, bulmuştur» demişlerdir. Ebû İshâk el-İsferâyini (ö. 471/1078) bu kavli benimsemiştir (23).

Yukardaki izahlardan anlaşıldığına göre insan olması itibarıyla Hz. Peygamberin tebliğ görevini ifâdan sonra bazı şeyleri geçici olarak unutması câiz, tebliğden önce ise unutması gerek risâlet ve gerekse tebliğ nokta-i nazarından asla cûiz değil, sakıncalıdır (24).

2. Enes İbn Mâlik (ö. 92/712) den rivâyete göre Rasulullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur : «Ümmetimin ecirleri bana gösterildi. Hattâ bir kimsenin mescidden atmak için çıkardığı çör - çöpe varıncaya kadar... Ümmetimin günahları da bana gösterildi. Bunlar içerisinde Kur'an'dan bir sûre veyâ bir âyet kendisine verilip de onu unutan kimsenin günahından daha büyüğünü görmedim» (25).

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre Kur'an-ı Kerimi öğrenip unutanlar tehdid edilmektedir. Çünkü dinin esâsı Kur'an'dır. Kur'an-ı unutmak onu ihlâle yeltenmek gibidir.

Buradaki «unutmak» dan murad; Kur'an-ı am (kad)'den terk edip unutulmasına sebep olmaktır.

23. Fethu'l-Bari, X, 463.

24. Aynı eser, X 463.

25. es-Sicistani, Ebu Davud Süleyman b. Es'as b. İshak el-Ezdi : Sünen Ebî Davud, I, 109, Mısır, 1371/1952.

Eğer Kur'ân-ı Kerim istihfâf edilmez O'na saygıda kusûr edilmezse bu, küçük günahların en büyüğünden olur.

Hadisdeki «KUR'ANDAN BİR SURE VEYA BİR ÂYET KENDİSİNE VERİLİP» sözünden murad; öğrenmek, ezberlemek demektir. «VEYÂ» kelimesinden murad da; muhtelif âyetler verilip öğrenen sonra da unutan demektir (26).

Bu hadisteki «unutma» ile «Öyledir. Sana âyetlerimiz geldi de sen onları unuttun. Bugün de sen öylece unutulursun» (27). Âyetindeki unutma arasında mühim fark vardır. Müfessirlerin çoğunluğuna göre âyetteki unutma müşrikler hakkındadır. Bu da imanı terk mânâsıdır.

Rasûlullâh (S.A.V.) bu hadislerinde Kur'an'ın büyük bir nimet olduğunu bildirerek «Kendisine Kur'an'dan bir sûre veyâ bir âyet verilen» buyurmuş, hıfzeden dememiştir. Çünkü hıfz devâmı gerektiren bir şeydir. Allah şükretmesi için kuluna Kur'an nimetini ihsân buyurur, kul da unutacak olursa O'na nankörlük etmiş olur. Bu mânâdaki unutma büyük günahlardan sayılmasa dahi büyük bir suçtur (28).

Kur'an-ı Kerimi unutmak levhiyyatla, fuzuli şeylerle meşgul olmakla onu hafife alıp küçümsemekle ve emir ve nehiyelerine boyun eğmemekle neş'et edecek olursa, kelamullah küçümsenip ondan yüz çevrildiği için bunun indallah günahı büyüktür.

Bu hadisten —az da olsa— Kur'an-ı Kerimi unutmanın büyük günahdan olduğu anlaşılıyor (29).

Bu hadisle «Ümmetimden hata ve unutma günahı ref olmuştur (hükmü yoktur).» (30) hadisi tezat teşkil etmez. Bu hadis-i şerife göre elinde olmayan bazı sebeplerden dolayı mü'min hata eder veya görevini ifa etmezse günaha giriftar olup muahaze edilmez. Fakat yukardaki «unutma» hadisine göre kişinin dersini ve ezber-

26. Ebu't-Tayyib Muhammed Abadi: Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebi Davud, II, 129, Medine-i Münevvere, 1388/1968.

27. Taha Suresi: 126.

28. Avnü'l-Ma'bûd, II, 129.

29. el-Münavi, Muhammed Abdurrauf: Feyzu'l-Kadir Şerhu cami'us-Sağır, IV, 313. Mısır, 1356/1938.

30. es-Suyutî, Celâfüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr: Cami'ussağır, II, 25, Mısır, 1402/1982.

lerini okumayarak hıfzını devam ettirmemek husûsundaki gevşekliği günâh sayılmaktadır (31).

Rıvıyânî (ö. 505/1112) nin şu sözü bu fikri te'yid etmektedir : «Tilavetten yüz çevirmek Kur'an-ı unutmaya sebep olur. Kur'an-ı unutmak da ona itinâ edilmediğini ve emirlerinin küçümsendiğini gösterir (32).

3. Sa'd İbn Ubâde (ö. 15/636)'nin rivâyetine göre Rasûlullâh (S.A.V.) şöyle buyurmuştur : «Kur'an okuyan sonra da unutan kimse kıyâmet günü Allah (c.c.) Taâla'ya cüzzâm hastalığına yakanmış olarak mülakî olur (kavuşur).» (33).

Bu hadislerinde Peygamberimiz şöyle demek istemiştir :

«Kur'an okuyan sonra da onu terk edip unutan, hükümleriyle amel etmeyen; halâlini halâl, harâmını harâm tanımayan kimse, kıyâmet günü Allah (c.c.) Taâlâya cüzzâm hastalığına yakanmış olarak kavuşacaktır.

Hadisin zahirî mânâsı te'vil edilmezse Kur'an-ı ezberleyen, sonra da unutan kimse için veid söz konusudur (34).

4. Abdullah İbn Mes'ûd (ö. 32/652)'un rivâyetine göre Peygamberimiz ahabının şu ayetleri «unuttum» demesini hoş karşılamamış ve : «Sizden herhangi biriniz şu şu ayetleri unuttum demesin. Fakat unutturuldu desin (demelidir). Belki unutturuldu demek gerekir» (35) buyurmuştur.

«Unuttum» demekle «unutturuldum» demek arasında fark vardır. İmam Kurtubî (ö. 671/1272) bunu şöyle açıklıyor : «Hadisdeki geçen «unutturuldu» demek, ayeti ezberinde tutmak hususunda kusur ettiğinden, âyetler unutturulmak suretiyle o, cezalandırıldı demektir. «Unuttu» ise; terk etti, bakmadı demektir» (36)

5. Abdullah İbn Mes'ud'un rivâyetine göre Rasûlullâh (S.A.V.) şöyle buyurmuştur : «Kur'an sâhibi (hâfız) ların şu şu âyeti unut-

31. Fezû'l-Kadir, IV, 313.

32. İrşadî's-Sarî, VII, 474.

33. Sünenü Ebî Davud, I, 339.

34. es-Sübki, Mahmud Muhammed Hattab : el-Menhelü'l-Azbü'l-Mevrud Şerhu Süneni'l-İmam Ebî Davud, VII, 125, Mısır 1352.

35. Sahihu Müslim, I, 544.

36. Ahmed Davudoğlu : Sahihu Müslim Terceme ve Şerhi, İstanbul, 1973 - 1980. IV, 343.

tüm demesi ne fenâ şeydir. Belki ona unutturulmuştur. Ey hafız ehil! Kur'an-ı dâima tilâvet ediniz, müzâkere ediniz. Çünkü Kur'an'ın hâfızların sadır (hafıza) larından ayrılıp kaçması, develerin bağlarından boşanıp kaçmasından zorlu (şiddetli) dur» (37).

Hadiste geçen «NE KÖTÜ ŞEYDİR» cümlesindeki zemmin mütealiaki hususunda ihtilaf edilmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz :

a) İnsanın unutmayı mecazî olarak kendisine nisbet etmesi. Unutma ilahî tasarruf ile cereyân ettiğinden insanın bunda bir dahli yoktur. Çünkü esasında hâlk-i ef'âl Allah (c.c.) dir. Kul râde-i cüziyye sahibidir (38). Meselâ Hz. Mûsâ'nın bir kerre unutmayı kendi nefesine bir kerre de şeytana nisbet etmesi gibi (39). Peygamberimizin de aynı şeyi kendisine nisbet etmesi bu kabildir. Unuttum denebilir câizdir.

b) Zemmin sebebi öğrenilen, ezberlenen sûre ve âyetlere özen göstermemek, tekrarlamamak ve gaflet göstermek. Bu durumda olan bir kişi Kur'an-ı sık sık tekrarlar, namazlarında da okursa hıfzı devam eder ve unutmaz. İnsanın falan âyeti unuttum demesi kendisinin bu hususdaki gevşekliliğini gösterir ki bu, kendi aleyhine bir puan teşkil eder. O zaman zemmin mütealliki müzâkere ve teahhüdü terk olmuş olur.

c) Buradaki unutmak arzî «seh» mânâsına değil, mutlak «terk» mânâsıdır.

d) Unutma fiilinin failinin Rasûlullah (S.A.V.) olması ihtimali de vardır. Sanki Rasûlullâh (S.A.V.) şöyle demek istemiştir : «Benim nâmıma hiç bir kimse şu âyeti unuttum demesin. Şüphesiz ki Allah tilâvetinin ref'i ve neshin hikmetinden dolayı onu bana unutturdu. Bu hususda benim bir sun'im yoktur. Bilakis Allah onun tilâvetini unutturduğu gibi, bunu da bana unutturmıştır (40). Allah'ın şu kavli buna şahiddir : «Bundan böyle sana Kur'an okutacağız da unutmayacaksın. Yalnız Allah'ın dilediği başkadır (41). Unutmaktan murad, nesh olunan ayetin tilâvetinin unutulmasıdır. Cenab-ı Hak, peygamberine tilâvetini nesh ettiği âyeti unuttururdu.

37. Sahihu'l-Buharî, VI, 109; Sahihu Müslim, I, 544.

38. Fethu'l-Bari, X, 458.

39. Kehf Suresi : 63.

40. Fethu'l-Bari, X, 458.

41. A'la Suresi : 6-7.

e) Bu unutmaya keyfiyetinin yalnız Rasulullah (S.A.V.) devrine mahsus olma ihtimali de vardır. İnzâl olunduktan sonra âyetlerin unutturulması, nesh çeşitlerindedir. Nesh edilen âyetin yazısı ve tilâveti kaldırılır, hıfzı da hafızalardan silinirdi.

d) Bu sözün nesh zamanında söylenmiş olması ihtimâli de vardır. Asrı saadette bir kimse «ben falan âyeti unuttum» derse, ashabı kiram muhkem olan bir çok âyetlerin unutulacağını tevehhüm (zan) edeceklerinden «unuttum» demek yasak edilmiş, bu sözün ancak Allah (c.c.) in izni ile olacağı bildirilmiştir.

g) «Unutmak» hatırlamanın zıddıdır. Unutmaya işinin, sâhibine izâfe edilmesi hakikî değil mecazîdir, ârizîdir, kasdî değildir. Çünkü insan bir şey unutmak istediğinde, unutmak istediği şeyi o anda hatırlar (42).

Hattabî (ö. 388/998) «ne fena şeydir», cümlesinden o kimse irtikab etmiş olduğu günah sebebiyle veya okumamak suretiyle Kur'an-ı unuttuğundan dolayı cezalandırıldı, mânâsı kastedilmiştir» (43) diyor.

Kadı İyâz (ö. 544/1148) da «zem söze değil, hâle râcidir demek daha iyidir. Yâni Kur'an-ı ezberleyip de sonra ondan gaflet eden ve unutan kimsenin hâli ne fenadır» demek sûretiyle Kur'an-ı ezberleyip sonra onu okumayıp terkedenin durumunun ve âkibetinin fena olacağını izâh ediyor (44).

Netice itibariyle «şu şu âyetleri unuttum» demek, tesâhül ve tağâfülü tazammün ettiğiinden yasak edilmiştir. Binaenaleyh böyle söylemek kerâhet-i tenzihîye ile mekruhtur (45).

Esasen «şu şu ayetleri unuttum demesin» sözü, men (nehiy) mânâsına değil, bilakis unutmaya gerektiren sebeblere meydan verilmesinin manasınadır. Buna göre unutmaya iki durum arz edebilir:

a) İBAHİ DURUM : Kur'an-ı Kerimî unutmaya bir kimsenin cihad gibi dinî bir meşgûliyetinden dolayı meydana gelmişse bundan dolayı, O, muahaze edilmez, ma'zun sayılır.

42. Fethu'l-Barî, X, 458.

43. Umdetü'l-Karî, IX, 337.

44. Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî, VI, 76; Umdetü'l-Karî, IX, 337.

45. Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî, VI, 76.

b) MENHİ OLAN DURUM : Kur'an-ı Kerimi unutma keyfiyeti dünyevi özellikle yasak olan şeylerle meşguliyetten dolayı meydana gelmişse, bu, affedilmez. Büyük günahdır. Bu duruma dâçar olmamak için, Kur'an-ı Kerimi unutmayı gerektiren meşgûliyet ve sebeplerden şiddetle kaçınmak lâzımdır (46).

5. Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 44/664)'nin rivayetine göre Rasullullah (S.A.V.) Kur'an'ın hafızadan hemen çıkacağını yeminle ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur :

«Kur'an-ı muhafazaya ihtimam ediniz. Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Kur'an'ın hafızadan çıkıp kaçması, bağlı devenin (ihtimamsızlık sebebiyle) boşanıp kaçmasından daha zorludur» (47). Diğer bir rivayette de :

«Kur'an sahibi, Kur'an-ı gece gündüz okursa ezberinde tutar. Aksi takdirde unuttur» (48) buyurmuştur.

Yukardaki hadis-i şeriflerde Kur'an'ın unutulmaması için devamlı okunması, yoklama yapılmak sûretiyle muhafaza edilmesi emredilmektedir (49). Hiç değilse Kur'an-ı Kerim 40 günde bir okunmalı ve hatmedilmelidir. İşte bu gerçeği selef âlimlerinden İshak İbn Râheveyh (ö. 238/852) dile getirip şöyle demiştir : «Bir kimsenin kırk gün Kur'an-ı Kerimi okumaması (okumadan geçirmesi) mekruhtur» (50).

BU HUSUSDAKİ GÖRÜŞLER :

Ebu'l-Aliye (ö. 106/724)'nin rivayetine göre ashab, Kur'an-ı öğrenip sonra unutan kimsenin günahını, günahların en büyüklelerinden saymışlardır (51).

Ibn Sirîn (ö. 110/728)'nin rivâyetine göre de kezâ ashab, Kur'an-ı Kerimi unutan kimsenin durumunu kerîh görürler ve onun hakkında çok ağır konuşurlardı (52).

Bu hususta gerek mezheb ve gerekse ehl-i ilim arasında görüş ayrılığı mevcuttur.

46. Fethu'l-Barî, X, 461-462.

47. Sahihu'l-Buharî, VI, 109-110; Sahihu Müslim, I, 544.

48. Sahihu Müslim, I, 544.

49. Sahihu Müslim Terceme ve Şerhi, IV, 344.

50. Fethu'l-Barî, X, 463; Umdetü'l-Karî, IX, 341.

51. İrşadü's-Sari, VII, 477.

52. Fethu'l-Barî, X, 463.

Şafiiler Kur'an-ı Kerimi unutmak büyük günahdır. Az ile çoğu tefrik etmeden hıfza rucû ederse, tevbesi kabul edilir (53). Şafiiler'den Ebü'l-Mekârim (ö. 303/915) ve er-Ruvyanî (ö. 505/1112) «Kur'an-ı Kerimi unutmak büyük günahdır. Buna sebep de tilavetten yüz çevirmek, ona önem vermemek ve emrini küçümsemektir» (54).

Malikiler «Bir kimsenin namazı sahih olabilecek miktarda Kur'an-ı Kerimi unutması haramdır. Bundan fazlasını unutması ise mekruhtur» (55) demişlerdir.

Ebû Şâme : (ö. 665/1267) bu husustaki hadisleri Kur'an'ın hükümleriyle amel etmemeye haml etmiş ve «Kur'an-ı unutmak O'nu mutlak surette TERK etmektir. Kıyamet günü Kur'an, kendisini okuyup hükümleri ile amel edene şefaahat edecek, kendisini küçümseyip hükümleri ile amel etmeyenden şikayetçi olacaktır» (56) demiştir.

İmam Kurtubî (ö. 671/1272) : «Kur'an-ı Kerimin tamamını veya bir kısmını ezberleyen kimsenin, ezberlemeyen kimseye nisbetle derecesi yüksektir. O, bu dinî dereceye saygı göstermeyip ihane edecek olursa, tabiatıyla bu ulvî dereceden uzaklaşacaktır. Uygun olan, onun kötü bir ceza ile cezalandırılmasıdır. Eğer o, Kur'an-ı devamlı okumak üzere vermiş olduğu ahdini bozacak olursa, öğrenmeden önceki ilk cehil noktasına düşer olacaktır. Kur'an-ı öğrendikten sonra tekrar cehil noktasına rucu ve düşüş ise, büyük âfettir» (57). Binaenaleyh Kur'an-ı Kerimi unutmamak için gece gündüz, namazda ve namaz haricinde okumak lazımdır» (58) diyor.

İmam Nevevî (ö. 676/1277) «er-Ravda» adlı eserinde bu hususu şöyle açıklamıştır : «Ümmetimin ecirleri bana gösterildi» hadis-i şerifine göre, şüphesiz ki Kur'an-ı Kerimi unutmak veya ondan bir şey unutmak büyük günahdır» (59).

İmam Zerkeşî (ö. 794/1391) de : «Kur'an-ı Kerimi öğrendikten sonra o, devamlı okusun. Cenab-ı Hakk onlar gece vakti Allah'ın

53. el-Menhelü'l-Azbü'l-Mevrud, VIII, 125.

54. Fethu'l-Barî, X, 463.

55. el-Menhelü'l-Azbü'l-Mevrud, VIII, 125.

56. İbn Hacer el-Heytemî, ez-Zevacir an İktirafî'l-Kebair, I, 121, Mısır, 1390/1970.

57. Fethu'l-Barî, X, 463.

58. el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an, I, 20.

59. İrşadüs-Sarî, VII, 476; el-İtikan fi Ulumi'l-Kur'an, I, 295.

âyetlerini okurlar» (Al-i İmran : 113) ayeti ile, o, devamlı Kur'an okuyanları övüyor. Fakat Kur'an-ı öğrendikten sonra okumayıp ondan yüz çeviren ve unutan kimse de tehdid ediliyor» (60) demektedir.

Ayrıca İmam Zerkeşi Celâl ei-Bulkunî (ö. 824/1421) ve diğer alimler şöyle demişlerdir : «Kur'an-ı Kerimi küçümsemek, okumada tenbellik göstermek ve unutmak büyük günahdır. Ancak Kur'an okuyan kişi devamlı baygınlık halinde bulunur veya Kur'an-ı okumağa mani bir hastalıkla hemdem olursa, Kur'an-ı Kerimi unuttuğu için o, günahkar olmaz. Çünkü bu durum onun ihtiyarı dışındadır. Fakat devamlı bir şeyle meşguliyet bunun aksinedir. Meselâ ilim tahsili gibi. Bu durumda onun mümkün mertêbe Kur'an-ı Kerimi okuması lazımdır ki, unutmasın. Elinden geldiğince o, ezberinde bulunan sure ve âyetleri tekrar etmelidir» (61).

İbrahim el-Halebî (ö. 956/1549) de Kur'an-ı Kerimi öğrendikten sonra unutmayı büyük günahlardan saymakta ve «unutmak, yüzünden okuyamama durumuna gelmektir» (62), demektedir.

İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1566) ise; «ehl-i ilmin sözlerinden bir âyetin dahi unutulmasının büyük günah olduğu anlaşılıyor» (63) diyor.

İmam Birgivî (ö. 981/1573) ise Kur'an-ı Kerimi öğrendikten sonra unutmayı bedeni âfetlerden sayıyor (64).

Hâdimî merhum (ö. 1176/1573) da şöyle demiştir : «Kur'an-ı unutmak, Kur'an-ı yüzünden okuyamama derecesine gelmektir. Ezbere değil. Meselâ bir kimse Kur'anın tamamını ezberlese, sonra da ezberlerinden bir kısmını unutsa, eğer o, Mushaftan yüzüne okuyabiliyorsa vâid çerçevesine girmez» (65).

60. ez-Zerkeşi, Bedrüdîn el-Burhân fi Ulûm'îl-Kur'an, I, 458, Mısır, 1376.

61. ez-Zevacir an İktirafî'l-Kebair, I, 121.

62. Halebî, İbrahim b. Muhammed : Gınyetü'l-Mütémelli Şerhu'l- Kebir lil-Münyeti'l-Musallî, s. 497-498.

63. ez-Zevacir an İktirafî'l-Kebair, I, 121.

64. Birgivî, Muhammed Ali : Tarikat-ı Muhammediyye, s. 195, İst. 1318.

65. Hadimî, Ebû Said Muhammed b. Mustafa b. Osman : Berikatu Muhammediyye fi Şerhi Tarikat-ı Muhammediyye ve Şeriat-ı Nebeviyye fi Şeriat-ı Ahmediyye, IV, 233, İst. 1318.

SONUÇ :

İslamda Kur'an-ı Kerim'in metninin öğrenilmesi, ezberlenmesi nasıl teşvik edilmişse, öğrenilen, ezberlenen Kur'an metninin de, okunmayıp terk edilmesi ve unutulması da o derecede yasak edilmiş ve böyle hareket edenler şiddetle yerilmiştir.

Hadis-i Şeriflerden anlaşıldığına göre «unuttum» demek teğafül ve tesahülü ifade ettiğinden böyle denilmesi hoş karşılanmamış, «unutturulduğum» denilmesi istenmiştir. Çünkü gerçekte Kur'an-ı Kerimi unutturan Cenab-ı Haktır.

Enes İbn Malik'in rivayet etmiş olduğu 2. hadiste Peygamberimiz Kur'an-ı Kerimi unutanların günahının en büyük günahlardan olduğunu vurgulamıştır. Binaenaleyh Kur'an-ı Kerimi unutturanın cezası, cezaların en ağırını teşkil etmektedir. Çünkü dinin aslı, esası Kur'an'dır. Kur'an-ı unutmak, dinin esastan bazı şeyleri ihlale, kaybetmeğe yeltenmektir. İşte bundan dolayı, İslâm buna meydan verilmemesini şiddetle istemiştir.

Kur'an'dan bir sûre veya bir âyet dahi öğrenmek Allah'ın müslümana ilahî bir lûtfudur. Bu lûtf, İslâmın yasaklamış olduğu şeyleri işlemekle, dünyevî fuzulî şeylerle meşgul olmakla, O'nu hafife almakla küçümsemekle, emir ve yasaklarına uymamakla neş'et edecek olursa, Allah'ın kelâmı küçümsenip ondan yüz çevrildiği için bunun ind-i ilahîdeki günahı büyük olduğundan affedilmeyecektir. Eğer bu söylenen şeyler sebebi ile ve ihmallik nedeni ile Kur'an-ı Kerim unutulacak olursa, küfrân-ı nimet olmuş olacaktır. Küfrân-ı nimetin cezasının ne olduğu da bilinmektedir.

Peygamberimiz Kur'an-ı Kerimi unutan kimsenin kıyamet günü teşhir edileceğini ve «onun kıyâmet günü Allah Taala'ya cüzam hastalığına yakalanmış bir vaziyette kavuşacağını» haber vermiştir.

Peygamberimiz Kur'an-ı Kerimi ezberleyen hafızları uyarmış, onların «şu şu âyeti unuttum» demesini hoş karşılamamış ve Kur'an-ı dâima tilâvet etmelerini, müzâkere etmelerini tavsiye buyurmuş ve «Kur'an tekrarlanmadığı takdirde hafızalardan sanki develerin bağlarından boşanıp kaçmasından daha şiddetli ve süratli olacağını» haber vermiştir.

«Şu şu âyetleri unuttum demesin» kavli nehiy manasına yorumlanmış, unutmayı gerektiren sebeplerden kaçınma mânâsına alınmıştır. O halde bu hususta hangi şeylerden kaçınmak lâzımdır ?

Kur'an-ı Kerimi unutma, dünyaya dalıp Kur'an-ı Kerimi rafa kaldırmakla ve Kur'an'ın yasaklamış olduğu şeylerle meşgul olmakla meydana gelmişse, bunun günahı affedilmemektedir. İşlenen günah sebebi ile Kur'an'ın unutulacağı da vurgulanmaktadır. Fakat Kur'an-ı Kerimi unutma dinin emretmiş olduğu cihad gibi bir meşguliyetten veya baygınlık yahut da tilavete mani bir hastalıkla ma'lûl olmaktan dolayı meydana gelmişse, bunlar affedilmekte ve böyleleri ma'zûr sayılmaktadır.

Kur'an-ı Kerimi unutan kimse hıfza dönmeli, hızını kuvvetlendirmeli ve Kur'an-ı Kerimi okuyamayıp günahkâr olduğu için tevbe ve istiğfar etmelidir.

Aynı zamanda Kur'an-ı Kerimi unutmak, hükümleri ile amel etmemeğe bağlanmıştır. Çünkü İslamın temellerinden biri namazdır. Namazın rûknünden biri de kıraattir. Namaz kılan veya kıldıran kıraatten yoksun olursa namaz emri ifa edilmiş olmaz. Diğer hüküm ve bilgiler buna kıyas edilebilir.

Kur'an-ı Kerimin hâfızı olmak rütbelerin en büyüğüdür. Fakat bu rütbeye sahip olduktan sonra onu unutmak, gerek Allah'ın ve gerekse insanların nazarında maddeten ve mânen ne acı bir sonuçtur.

İlim tahsili de Kur'an-ı Kerimi okumaya mani teşkil etmez. Böyle olanlar dahî Kur'an-ı Kerimi unutmamak için mümkün mertebe okumaya çalışacaklardır.

İbrahim Halebî ve Hadimî gibi âlimler bu hususta biraz daha ileri giderek, Kur'an-ı Kerimi unutmak, Kur'an-ı yüzünden okuyamama durumuna gelmektir, ezbere değil... Kur'an-ı ezbere bilen, ezbere okuyamayıp unuttuğu yerleri mushaftan yüzüne okuyabiliyorlarsa, günahkâr olmaz, demişlerse de, ilâhî mes'ûliyetten kurtulabilmek için işi bu raddeye vardırmamak, daha emin bir yoldur.